

Тема. Суспільний та господарський розвиток українських земель у XVI ст.

Мета: на прикладі Кременецького староства дати характеристику господарства українських земель в XVI ст. та визначити основні процеси, які відбувалися в цей час в економічній сфері. Охарактеризувати соціальну структуру населення українських земель та становище окремих верств населення.

Розвивати вміння опрацьовувати текстові матеріали, встановлювати причинно - наслідковий характер історичних явищ. Виховувати демократичну свідомість.

Основні терміни: фільварки, «Устав про волоки», Литовський Статут.

Основні дати:

1529 – запровадження I Литовського Статуту;

1557 – запровадження «Уставу про волоки».

Матеріали та обладнання: роздатковий матеріал з адаптованим текстом,; підручник «Історія України» О.В.Гісем, О.О. Мартинюк; «Історія України. 8 клас», атлас; «Довідник з історії України. Від А до Я».

Тип уроку. Урок засвоєння нових знань.

Методи: «Броунівський рух», практична робота, робота в групах, лекція з елементами бесіди, самостійна робота, робота з підручником.

Хід уроку

I. Організаційна частина

II. Актуалізація опорних знань.

На основі вивченого матеріалу з курсу всесвітньої історії два учні на дошці заповнюють таблицю у своїх колонках. Решта учнів класу це ж роблять у зошиті, пізніше доповнюючи та коментуючи записи на дошці.

Характерні риси середньовіччя	Характерні риси нового часу

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.

Ми з вами визначили характерні риси двох періодів історії, які тісно переплелися в XVI ст. На сьогоднішньому уроці нам необхідно визначити, чи торкнулися віяння нового часу українських земель.

Учні класу об'єднуються у три групи.

IV. Вивчення нового матеріалу.

План

1. Господарське життя.
2. Соціальна структура населення.

Учитель

1. Кременеччина у XVIст. була територією з класичним для українських земель розвитком господарства. Зараз ми з вами на основі опрацювання адаптованих текстів про розвиток господарства нашого краю дамо характеристику економічного розвитку українських земель в даний період часу.

«Броунівський рух» (Повідомлення алгоритму виконання вправи)

Опрацювання трьома групами адаптованого тексту на роздаткових картках:

1. «Розвиток сільського господарства»(Дод. 1)
2. «Розвиток ремесел»(Дод. 2)
3. «Розвиток торгівлі»(Дод. 3)

Для пояснення невідомих історичних термінів учні використовують історичний довідник.

V. Закріплення, систематизація та узагальнення.

Запитання для узагальнення та контролю:

1. В чому суть змін типу господарства на українських землях в XVI ст. ?
2. Які світові процеси вплинули на перехід до ринкового господарства?
3. Наведіть факти, які свідчать, що на українських землях проводилася політика, спрямована на формування великих господарств.
4. Які факти свідчать про високий розвиток ремесел?
5. В чому, на вашу думку, була причина конфлікту цехів та шляхти?
6. Визначте основну форму торгівлі.
7. Що являло собою право складів?

8. Які факти свідчать про те, що проводилася планомірна політика на усунення місцевого населення від активного господарського життя?

IV. Вивчення нового матеріалу.

Опрацювання учнями схеми «Становий поділ українського суспільства на початку XVI ст.» підручника(ст. 8) та пункту 1, 2 &1. Письмове виконання завдання 13 на ст. 13.

Після виконання учні зачитують свої записи та роблять корективи.

VI. Узагальнення.

Таким чином ми бачимо, що в XVI ст. на українських землях відбувалися суперечливі події. З однієї сторони, в господарський розвиток впевнено ставав на шлях товарного виробництва, що свідчило про формування капіталістичних відносин. Та з іншої, на заваді стояла властива всім феодальним державам політична та соціальна система, яка в умовах шляхетської демократії міцно трималася традиційного устрою. Ситуацію в майбутньому міг змінити новий суспільний стан воїнів-господарників – козаків, який зароджувався в українських степах.

VI. Домашнє завдання

Опрацювати параграф 1, учні отримують завдання з підручника ст. 13 індивідуально, залежно від рівня складності.

Дод. 1. «Розвиток сільського господарства»

«Сільське господарство практично до сер. XVI ст. носило традиційний, натуральний характер. Господарства були мало зорієнтовані на ринок і мало чим відрізнялися від способу ведення в князівський період. Зміни розпочалися із відкриттям Америки та революцією цін, коли Західна Європа потребувала збіжжя. Почала формуватися фільваркова система – великі господарства, які виробляли продукцію на продаж. Особливістю кременецьких фільварків (їх було 2) була державна форма власності, приписаність до замку. Шляхта потребувала землі, що призвело до зменшення землеволодіння селян на основі "Уставу про волоки". Помір кременецьких земель проводився у 1563 році і проведений був тому, що кременецькі землі були власністю королеви Бонни. Одночасно відбувалося закріпачення селян.

Вигідною справою було тримання ставів, прибуток від якого швидко перекирвав всі витрати на його придбання та утримання.

Значну роль відігравало млинарство, яке було прерогативою панського землеволодіння. У повіті нараховувався 241 діничний млин. На відміну від інших частин Речі Посполитої на Кременеччині були міцними позиції державного власника і небувала кількість державних млинів – 21. Саме там мали молоти збіжжя кременецькі міщани та приписні селяни. Слід відмітити, що значного господарського розвитку Кременецький повіт досягнув саме за держання королеви Бони. Вона намагалася зміцнити королівську владу за рахунок зміцнення державних земель.

У 1558 - 1561 роках були закладені державні солодовні та броварні і віддані в оренду. Значну частину прибутку давало паління горілки (в повіті нараховувалося 23 горілчаних казани).»

Дод. 2. «Розвиток ремесла»

«Ремісники в цей час об'єднувалися в цехи, які являли собою осібні самоуправні громади з виборним старшиною (цехмайстром). Всі справи в межах цеху вирішувалися цеховим судом. Ремісники мали власні церковні свята, каплички, обов'язковим було спільне поховання цеховика. В основі цехових відносин була

моральність у ставленні один до одного. Під впливом державної політики існували обмеження у доступі до цеху, перш за все, це стосувалося питання віри та національності. Складний був доступ русинам, православним та протестантам, а жидам доступ взагалі заборонений. Хоча Кременецька адміністрація закривала очі на діяльність жидів - ремісників, якщо вони платили як цехові. На початках король постановляє засновувати цехи на зразок Кракова і Варшави, здобуваючи досвід. Так кременецький цех ткачів бере собі за основу устав ткачів львівських. Внаслідок конфлікту цехів із шляхтою постановою сейму від 1538 року перші скасовувалися. Це було не вигідно державі і тому Жигимонд (Сигизмунд) Август в указі зробив зауваження, що цехи скасовані, окрім порядків і установ церковних. Тобто цехи зберігалися як організації з церковним характером при збереженні економічних прикмет.

У 1560 роках у Кременці згадуються представники таких ремесел: кушнірі, кравці, котлярі, ковалі, слюсарі, бондарі, колодії, шевці, римарі, гарбарі, сиромятники, сидельники, гончарі, пекарі, солодовники, золотники.

Реєстр 1583 року дає точну кількість ремісників кожного виду діяльності: кравець - 1 майстер та 2 підмайстрі; швець - 1 та 6 відповідно; ковалів, пекарів - по 6; гончарів, різників - по 4; лучників - 3; золотар, стельмах, цирульник, дудар – по 1. Грушевський вважає, що цифри занижені.»

Дод. 3. «Розвиток торгівлі»

«Розвиток товарних відносин потребував торгівлі. Слід відмітити слабку участь місцевого населення в ній. У загальноукраїнській торгівлі Кременець лише відігравав роль проміжного міста у торгівлі галицьких міст із волинськими. У 1520-х роках в місті був агент луцького митника, який слідкував за тим, щоб купці не проїжджали повз Кременця (це було пов'язано із правом на торгові склади Луцька). У загальних обставинах торгівлі Кременець був призначений складом галицької солі на території Великого князівства Литовського: привозячи сіль з Галичини, її мали право продавати тільки у Кременці.

Взагалі слід відмітити, що тодішня торгівля всіляко регламентувалася, обмежувалася заборонами. Лише за рахунок торгів та ярмарків вона продовжувала житися.

Установлення ярмарків - привілея уряду, тому що і сам міський устрій привілей. Міста на час проведення ярмарків отримували пільги: купці звільнялися від сплати мита та мали вільний доїзд.

Відповідно до актів XVI століття ярмарки були запроваджені в Кременці та Почаєві. Ярмарковим товаром було: сукно, шовк, золото та срібло в прутах, золото малярське, папір на "риз", сталь, олово, залізо, замша, мушкетеля, мальвазія і вино.

Дрібний торг був представлений тижневими торгами (забезпечували потреби малозаможних, які не могли закупитися на ярмарках). Право на торги мало бути також по привілеї, але часто виникали стихійно. Головною ознакою торгу був вільний продаж м'яса (сохачка). Як акциз різники платили старості "по лопатці". М'ясо було дешеве і для бідних людей доступне. За якістю м'яса був суворий контроль, і за продаж м'яса хворої худоби різник міг зазнати смертної кари. Але на великих торгах м'ясо можна було продавати будь-коли, а на маленьких, саме таким був Кременецький, тільки у відведений час.

В інвентарі 1563 року дається опис Кременецького ринку: під пляц ринковий відведено морг ґрунту, середину займають міські склепи ("крами") числом 70 для місцевих купців, приїжджі купці розкладають товар під будинками. Податкова такса вирізняла категорії купців: продавці шовку - 4 гривні, сукна - 2 гривні, корчмарі - по грошу від меду та пива.»

(Для пояснення невідомих історичних термінів учні використовують історичний довідник.)